

RECENZIE

PIORECKÝ, Karel (ed.): MÁCHOVSKÉ REZONANCE. IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky. Jiná česká literatura (?). Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR – Akropolis, 2010. 214 s.

Zborník *Máchovske rezonance* je jedným z výstupov IV. kongresu svetovej literárnovednej bohemistiky, ktorý každých päť rokov usporadúva Ústav pro českou literaturu AV ČR. Ostatný ročník sa tematicky zameril na široko poňatý problém „inakosti“ v českej literatúre. Rokovanie bolo štruktúrované do štyroch tematických blokov, čo odráža štvorica publikovaných zborníkov: *Česká literatura rozhraní a okraje*, *Česká literatura v perspektivách genderu*, *Česká literatura v intermediální perspektivě* a napokon *Máchovske rezonance*, publikácia reagujúca na básnikovo 200. výročie narodenia.

Osobnosť a dielo Karla Hynka Máchu patrí medzi tie najreflektovanejšie, česká literárna veda sa venovala špecifikám jeho tvorby pomerne intenzívne a systematicky. Práve preto sa podujatie a následne i zborník orientujú na tvorivú aktualizáciu Máchovho diela v beletrii a jeho literárnovednú analýzu, resp. kanonizovanie jeho interpretácie v sekundárnej literatúre. V centre pozornosti teda stojí „druhý život“ Máchovho diela, druhotné literárnohistorické operácie, ktoré sú na jeho konkrétne texty či špecifické tvorivé postupy naviazané. Jednotlivé príspevky sa dotýkajú nielen ohlasov či intertextuálnych a metatextových vzťahov, ale objavuje sa aj uvažovanie presahujúce k princípom iných médií.

Prvá z troch častí zborníka s názvom Literárni ohlasy prináša štyri príspevky venované recepcii Máchovej tvorby básnikmi i prozaikmi z rôznych období a kontextov. Vladimír Křivánek vo svojom oslavne ladenom texte hľadá máchovský rodokmeň v novšej českej poézii – predovšetkým u Vladimíra Holana, naznačuje však i vplyvy identifikované v tvorbe Oldřicha Mikuláška a Zbyňka Hejdu.

Sústredená štúdia Michala Charypara sa zameriava na ranú recepciu Máchovej prózy *Marinka* v českej próze tridsiatych až štyridsiatych rokov 19. storočia. Všíma si texty F. J. Rubeša, J. P. Příbika, K. Sabinu a J. J. Marka publikované v časopise *Květy* alebo samostatne knižne, pričom konfrontuje sujetové riešenia, motivickú výstavbu i spôsob nadväzovania na prototext (parodický, ironický...). Konštatuje, že dobové ohlasy boli nesúhlasné až odmietavé, pretože: „v nich bylo apriorně, anichž by kdokoli určil její inspirační zdroj, zacházeno jako s derivátem zahraničního vlivu, v domácím literárním proudu nepatřičným“ (s. 33).

Príspevok Světlany Šerlaimovej porovnáva a vytvára paralely medzi tvorivými osobnosťami K. H. Máchu a K. H. Borovského. Paralelné štruktúry sa autorka dokonca pokúša konštruovať aj na úrovni biografických podobností či okruhom spoločných kritikov a priaznivcov, a tak naznačuje existenciu špecifickej „strategickej línie“ vývoja novej českej literatúry. Ludmila Budagova sleduje pozíciu K. H. Máchu ako ikony „nonkonformnej“ línie českej poézie a jej recepciu až privlastnenie surrealistami, ktorí romantika interpretovali „na svoj obraz“ v intenciách freudizmu a *Máj* ako produkt psychického automatizmu. Autorka zdôrazňuje predovšetkým surrealistický objav Máchovho spontánneho lyrizmu, prekročenie konvenčného príbehu a petrifikovanej romantickej obraznosti smerom k lyricko-reflexívnemu romantizmu a počiatkom polytematického verša.

Druhá časť zborníka s názvom Srovnávací perspektiva obsahuje sedem textov, ktoré Máchovo dielo zaraďujú do kontextu stredoeurópskeho areálu a ešte širšie do európskych medziliterárnych vplyvov. Xavier Galmiche sa zameriava na Máchov text Dosloví ke Křivokladu, kladie si otázku, či by mohlo ísť o romantickú iróniu. Pripomína, že okrem zjavných filiácií byronizmu Máchova tvorba absorbuje i vplyvy sternizmu, pričom odkazuje na závery výskumov R. Grebeníčkovej. Sternizmus je vnímaný ako jav generačný, ale zároveň areálovo príznakový, jeho ľahkosť a rozmarnosť však podľa autora problematizuje Máchov posun do sféry romantického antisemitizmu.

Príspevok Tamása Berkesa sa stavia kriticky ku komparatistickým prácam orientovaným na sledovanie distribúcie romantických motívov v prostredí slovanských literatúr a upriamuje pozornosť na potrebu skúmať romantizmus v širšom kontexte stredoeurópskeho areálu. Pomerne problematizujú však pôsobí jeho tvrdenie o romantizme, ktorý by mal predstavovať akýsi prvý veľký súhrn literatúr strednej Európy. Autor uvažuje o špecifikách stredoeurópskeho romantizmu v spätosti s tvorbou K. H. Máchu, no pohybuje sa vo svojich tvrdeniach na pomerne neistom teréne, keď sa pokúša akosi „súhrnne“ bilancovať romantické výkony v stredoeurópskych literatúrach a v závere zhodnotiť podstatu romantizmu ako sekularizovaného náboženstva (Carl Schmitt).

Jednou z dvojice nosných štúdií tejto časti zborníka je text Martina Procházku *Shakespeare, Mácha a český romantický historismus*. Načrtáva prechod od alegorického idealizujúceho videnia histórie u obrodencov k zdôrazňovaniu dejinnosti individuálneho života a postihnutiu dynamiky dejín. Detailne analyzuje vzťah anglického dramatika a J. K. Tyla, pričom odhaľuje, ktoré aspekty Shakespeareových hier a v akej podobe boli „použiteľné“ pre potreby obrodeneckého programu. Porovnaním s Máchovým zlomkom *Bratři* autor preukazuje odlišnosti v chápaní dejín, ktoré polemizuje s obrodeneckým konceptom a „proti idealizaci českého dávnověku staví Mácha představu spravedlnosti jako neosobní dejinné nutnosti a principu odplaty (Nemesis)“ (s. 91).

Druhou z mimoriadne podnetných štúdií prispel do zborníka Zdeněk Hrbata, a to pod názvom *Subjekt in articulo mortis a tváří v tvář přírodě*. Autor modeluje dve opozitné línie vnímania prírody: prvú rousseauovskú, vytvárajúcu pozitívny rámec romantickej meditácie v samote, ktorá je v súlade so svetom ľudskej duše i s poriadkom sveta. Vytvárajú sa tak príbuznosti, ekvivalencie a čítaním „knihy prírody“ sa univerzálny život spiritalizuje. Predstava trhliny ako osudovej separácie človeka a prírody, mikrokozmu a makrokozmu, kde neustále niečo vzniká a zaniká viedla až k filozofii prírodnej negativity ako druhej z línií. Reprezentujú ju Alfred de Vigny a Giacomo Leopardi, spochybňujúci rousseauovskú predstavu prírodnej harmónie a ekvivalencie. K takto naznačenému pozadiu Z. Hrbata prikladá texty rôznych proveniencií, späté tematicky, zobrazovaným uväznením protagonistu a jeho čakaním na smrť, resp. popravu: Byronovho *Vězňů chilloňského*, Hugov *Posledný deň odsúdenca* a napokon Máchov *Máj*. Máchova časť svojej tvorby približuje skôr k druhej naznačenej línii, k prírodnej negativite. K ľudskému osudu ľahostajná príroda sa však v závere, po oslovení odsúdencom priamo z popravniska, stáva svedkom či poslom jeho vyznania. „Vilémova apostrofa je protiváhou indeterminace přírody, jejíž různé možnosti se nám vyjevují právě in articulo mortis“ (s. 108).

Tematologicky orientovaný príspevok Žoržety Čolakovej analyzuje topos jazera ako centrálny obraz básnikovho fikčného sveta. Uvažuje o antropologických aspektoch toposu

jazera ako vchodu do podsvetia, pričom hladina predstavuje hranicu medzi svetmi. Podoby jazera v poézii Máchu usúvst'ážnuje s paralelne distribuovanými obrazmi jazera v tvorbe tzv. Jazerných básnikov, Byrona, ale aj Mickiewicza. Príspevok Anny Valcerovej sa z recenzovaného zborníka výrazne vymyká predovšetkým svojím zacielením. V úvode si kladie otázku, v čom spočíva aktuálna estetická hodnota poézie K. H. Máchu a Janka Kráľa, ktorý má predstavovať jeho slovenský ekvivalent, pre súčasných čitateľov. Nejde však o príspevok s ambíciou aplikovať princípy komunikačného prístupu pri aktuálnom čítaní textov 19. storočia. Text má totiž celkom neskryto podobu protokolu zo študentského seminára, v ktorom samotná bádatel'ka zotrúva prevažne v pozícii nezainteresovanej pozorovateľky. Oddiel uzatvára príspevok Igora Melnyčenko hľadajúci paralely medzi biografiou a tvorbou Máchu a jeho o sto rokov mladšieho prekladateľa Jurija Darahana. Niektoré pasáže textu však naznačujú, že by dokonca mohlo ísť o romantizujúce hľadanie paralel v osudoch protagonistu *Mája* Viléma a prekladateľa Máchu Darahana.

Kvalitatívne podstatnejšie pôsobí tretia časť zborníka nazvaná *Strukturální zkoumání*, ktorá sleduje vplyv Machových textov, resp. ich analýz a interpretácií, na vývoj pražského štrukturalizmu. V úvodnej štúdií Ondřej Sládek približuje peripetie máchovských štúdií Jana Mukařovského od ich genézy, vzťah medzi jednotlivými štúdiami, cez úlohu, ktorú zohrali v kontexte Mukařovského profesionálnej kariéry až po ich detailne vysledované súvislosti a ďalekosiahle závery. Tieto však nesmerujú len k samotnému dielu Máchu, ale aj k rozvoju a formovaniu metodológie, pretože autor zdôrazňuje, že práve v práci *Genetika smyslu v Máchově poezii* (zborník *Torso a tajemství Máchova díla*, 1938) Mukařovský prvýkrát používa termín sémantické gesto. „*Od tohoto okamžiku, od zveřejnění této studie se tento pojem stal jedním z nejvýznamnějších a nejinspirativnějších v dějinách českého strukturalismu*“ (s. 156).

Práve posledným spomenutým zborníkom Pražského lingvistického krúžku a rozdielnym chápaním dejín literatúry u Jakobsona a Mukařovského sa vo svojom príspevku zaoberá Dobromir Grigorov. Analytická štúdiá Bohumila Fořta predostiera Máchovo dielo ako objekt súperiaceho záujmu dvoch literárnovedných generácií inštitucionalizovaných v podobe Pražského lingvistického krúžku a Literárněhistorickou společností československou. Prvá z nich vydala už spomenutý zborník *Torso a tajemství Máchova díla* a zborník druhej z nich bol pomenovaný *Karel Hynek Mácha. Osobnost, dílo, ohlas*.

V príspevku Jiřího Kotena sa zdanlivo dostávame do prechodovej zóny literatúry a filmu. Nejde však o porovnávaciu interpretáciu literárneho diela a jeho filmovej adaptácie, ale autor sa pokúša o využitie pojmov filmovej proveniencie na postihnutie špecifik naratívnych postupov v Máchových prózach *Večer na Bezdězu*, *Křivoklad* a *Cikáni*.

Zborník uzatvára precízny verzologický príspevok Roberta Ibrahima a *Květy Sgallovej* nadväzujúci na výskumy R. Jakobsona a M. Červenku. Sústreďuje sa na tzv. inherentné motivácie na príklade Máchových jambov konfrontovaných s J. Nerudom a J. Vrchlickým.

Za jednu zo silných stránok publikácie možno jednoznačne považovať skutočnosť, že napriek tomu, že zborník sa zameriava na predstavenie „druhého života“ tvorby K. H. Máchu, jeho troch vyššie zmienených aspektov, i takto sprostredkovane sa na jeho ploche darí rekonštruovať princípy básnikovej špecifickej poetiky. K tomuto zisku významne prispieva aj fakt, že viaceré štúdié zborníka možno považovať za zásadné príspevky k máchovskému bádaniu.

Zborník otvára problém náročnosti editorskej práce, ktorá sa ukazuje ako zásadná i pri takom špecifickom type publikácie, akou je súbor štúdií a odborných textov z podujatia.

Takto koncipovaný výstup má totiž zároveň hodnotu dokumentu, a preto môže vzniknúť problém s predpokladaným zaradením a edičným spracovaním všetkých príspevkov, ktoré na podujatí odzneli. Treba však pripustiť, že prinajmenšom pri dvoch až troch príspevkoch z prvých dvoch oddielov by sa dalo uvažovať o ich nezaradení, pretože nespĺňajú základné kritériá vedeckého textu. Tým by sa výrazne zvýšila kompaktnosť a koherentnosť jednotlivých oddielov zborníka. Keďže však ide o výstup z podujatia, cieľom bolo zrejme i predviesť diferencovanosť a viacperspektívnosť pohľadov na „druhý život“ Máchovho diela, a tak vznikla široká škála textov od precíznych mikroanalýz až k panoramatickým pohľadom na konexie Máchovej tvorby v rámci stredoeurópskej či celkovo európskej literatúry.

Lubica Somolayová

Mgr. Lubica Somolayová, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: Lubica.Somolayova@savba.sk

JUNGMANNOVÁ, Lenka (ed.): ČESKÁ LITERATURA. ROZHRANÍ A OKRAJE. IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky. Jiná česká literatura (?). Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR – Akropolis, 2010. 630 s.

IV. bohemistický kongres, ktorý sa konal v Prahe v lete 2010, mal tentoraz pestrý, prevažne metodologicky a kultúrno-typologicky orientovaný obsah. Jeho knižnými výstupmi sú štyri publikácie so spoločným problémom českej literárnej a umeleckej špecifickosti – v prítomnom zborníku je príhodne formulovaná ako *inakosť* – a to nielen v kontexte európskej a svetovej literatúry, ale tiež v jej vlastných interných kontextoch sústredených vo veľkorysom oblúku do minulosti českej literatúry ako národného fenoménu, ale tiež do jej iných, „parciálnych“ inakostí, tak ako ich modeloval estetický, ideologický, edukatívny, imanentne žánrový, druhový, poetologický alebo tiež čitateľský referenčný pohyb v tomto priestore. Obraz literatúry takto nadobúda charakter zmysluplného mapovania toho najdôležitejšieho a najrelevantnejšieho v zmysle aktuálnej objednávky.

Iným zaujímavým výstupom z takto postaveného projektu sú zmenené parametre komparatívneho výskumu. Súbor publikovaných textov totiž ukazuje, že aktuálne princípy výskumu porovnaním sú dnes už výrazne odlišné od tých, ktoré literárne procesy, javy, diferencie a osobnosti vymedzovali ešte pred zhruba desaťročím.

V zhode s úsilím ukázať *inakosť* na rozhraní a okraji aj v paradigme jej najaktuálnejšieho obrazu, je zborník zostavený z ôsmich tematických okruhov, ktoré nielen mnohokrato kaleidoskopicky, ale tiež v logickej postupnosti, garantovanej zostavovateľkou zborníka Lenkou Jungmannovou, prezentujú účastníkov podujatia z domáceho, ale tiež zahraničného bádateľského prostredia. V oboch prípadoch ide o veľmi pestré zoskupenie slavistov a bohemistov. Zo zahraničného okruhu sa v zborníku frekventujú bádatelia z významných ve-

deckých inštitúcií z východnej i západnej časti Európy, domáci okruh zastupujú všetky významné bohemistické ústavy a tiež univerzitné a pedagogické pracoviská.

Práve vďaka takejto bádateľskej zostave, ktorá je už vo svojej podstate a podobe nositeľkou inakosti a rôznorodosti, je prítomný zborník vydareným výstupom z podujatia IV. bohemistického kongresu. Bude vhodné konkrétnejšie sa pristaviť pri dôležitých príspevkoch z okruhov „ôsmich inakostí“, ktoré som vyššie avizovala.

V úvodnom tematickom bloku, ktorý zostavovatelia nazvali Jinakost čtení: kanonizace, ideologie, estetika sa príspevky autorov Vladimíra Papouška, Petra Komendu, Richarda Müllera a Lukáša Borovičku dotýkajú aktuálnych problémov literárnej a kultúrnej rekonštrukcie minulosti na tradičnej báze rešpektovania historických a estetických stereotypov ako východísk pre etablovanie časosledných aj poetologických súradníc inakosti v zmenenom historickom, estetickom a poetologickom kóde, pričom, čo osobne považujem za užitočné, je ako kritérium „produktívnej inakosti“ inštalovaná kategória čitateľskej skúsenosti, ktorá môže produkovať zmysluplnú zavŕšenosť textov. V tomto zmysle sa zmienenému problému z pozícií historickej poetiky venuje štúdia Vladimíra Papouška *Strategie kanonizace*. Z perspektívy noetickej inakosti ideológie a umenia podobný problém nahliada štúdia Richarda Müllera *De/ritualizace performativního rozporu. Literatura mezi vnitřkem a vnějškem*. Téma literárnovednej historiografie sa venuje text Lukáša Borovičku *Otázka světového názoru. Mezi literární vědou a historiografií*. Autor štúdie otvára aktuálne otázky literárnovednej interpretácie vo vzťahu k historiografickému kánonu národnej literatúry, pričom poukazuje na nutnosť zohľadňovať nielen estetické, ale tiež diferencované svetonázorové pozície autorov, ktoré dejinný kánon literatúry utvárajú „zdola“ a obohacujú ho tak o nadliterárny antropologický rozmer totožnosti, ale aj inakosti. Sofistikovanej problematike literárneho fragmentu ako nositeľa parciálneho produktívneho výsledku „stroskotania“ pri tvorbe zmysluplného umeleckého celku sa venuje štúdia Petra Komendu *Poetika fragmentu a dekanonizace díla*, ktorá problém kánonu hodnotí z pozícií interpretačnej hermeneutiky otvoreného zmyslu.

Druhá inakosť prezentovaná zborníkom má charakter vecných empiricky evidovateľných nálezov. Pod spoločným vymedzením Jinakost v českej literatúre ju sumárne tvorí sedem domácich a zahraničných príspevkov k rozličným témam. Kľúčovú pozíciu má problém vymedzenia a pomenovania českej exilovej literatúry (príspevky Janny Czaplińskiej a Heleny Koskovej). Hodnotu zaujímavých materiálových nálezov má text o českej detskej a mládežníckej skautskej literatúre (Věra Brožová) a tiež exkurz do zakázanej českej dramatiky v rokoch 1948 – 1989 (Lenka Jungmannová). Jiří Holý je autorom príspevku k poetike literatúry o holokauste, Martin Pilař poetologicky vymedzuje fenomén českého kultového románu a problematike neobjavených prvkov futurizmu v českej poetistickej lektúre a kritike sa venuje štúdia Ilony Gwózdź-Szewczenko.

Štyri nasledujúce kapitoly zborníka sa inakosti dotýkajú nie z okraja, ale priamo zvnútra literárneho textu: skúmajú inakosť literárnej osobnosti, špecifickú inakosť literárneho diela, inakosť literárnej postavy a inakosť literárneho priestoru. Tvoria najmasívnejšiu časť zborníka, dovedna tridsaťtri príspevkov. Do úvah európskych bohemistov vstupujú osobnosti v českom literárnom prostredí opomínané, kontroverzné alebo naopak celkom neznáme. Tie posledné, ako sa v príspevkoch ukázalo, môžu mať zaujímavé osudy odráža-

júce rovnako zaujímavé etapy či epizódy českého kultúrneho, ideologického a politického života (príkladom je príspevok Michala Přibáňa na margo exilového vydavateľa Antonína Vlacha a jeho kontroverzného pôsobenia v českom pofebruárovom exile).

Do pozoruhodnej skupiny príspevkov patria štúdie o typologicko-poetologických súvislostiach českých autorov a ich umeleckých súpútnikov alebo inšpirátorov (štúdia o mannovskej paradigme v diele Ladislava Klímy od Istvána Vörösa a štúdia *Mozart jako identifikační figura* od Ursa Heftricha). Cenné sú v novej optike nahliadnuté osudy diela významných českých tvorcov a literárnych teoretikov (Otokar Březina, Karel Krejčí) v štúdiách Veroniky Matějkovéj a Petra Holmana.

Skupinu teoreticky mimoriadne inštruktívnych príspevkov tvoria štyri hrabalovské štúdie od Petry James, Matija Ivačiča, Jakuba Češky a Lenky Vítovéj. Sú rôznorodými, avšak veľmi relevantnými pohľadmi na Hrabalovo miesto v objavne formulovanej poetologickej (James, Češka, Ivačič) alebo stredoeurópskej kultúrnotypologickej (Vítová) paradigme.

Tematický blok spojený so skúmaním inakosti v literárnom diele sa vracia k výrazným autorom a textom, ktoré v českom literárnom prostredí fungovali od jeho počiatkov (stredoveká téma Přemysla-Oráča) až po modernú podobu literatúry 20. storočia, ktorá si utvárala vlastné inojazyčné alebo intermediálne kontexty ako reprezentantov inakosti. V tejto skupine príspevkov sa čitateľ zborníka stretne opätovne so spisovateľskými osobnosťami Bohumila Hrabala, Jaroslava Haška alebo Jozefa Čapka.

Blok Inakosť literárnej postavy tvoria témy ako Český Jánošík, Golem, Švejk. Sú to fenomény takmer emblematické, ktoré v štúdiách Ute Rassloff a Sergia Cordusa reprezentujú transformovanú a premenlivú inakosť v širšom než len národnom kontexte.

Zborník, ktorý tu chceme čitateľovi priblížiť, uzatvárajú príspevky o inakosti priestoru: v konkrétnych štúdiách ho reprezentuje imaginatívna sila česko-nemeckého pomedzia, priestor ako kľúč k čítaniu poézie Bohuslava Reynka alebo cintorín ako miestopriestor českej poézie 20. storočia.

Konštitutívnu súčasťou inakosti v jej pragmatickom pôsobení v kultúrnom kontexte sú prvky literárneho života, edičnej a publikačnej činnosti, problematika prekladu, a tiež problematika vyučovania českej literatúry v inojazyčnom prostredí. Prítomný zborník v niekoľkých príspevkoch výberovo vstupuje aj do týchto kontextov.

Na záver by som rada konštatovala, že zborník je exkluzívnym podujatím nielen z domáceho, ale paralelne aj z inokultúrneho pohľadu. Inakosť, téma rozhrania a okraja, ktoré sú jeho problémovou osnovou, sa totiž opätovne habilitovali ako zmysluplné bádateľské a interpretačné zadanie.

Zora Prušková

PhDr. Zora Prušková, CSc.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: Zora.Pruskova@savba.sk